

7. Περιεκτική Δημοκρατία, πιν. 1.3.
 8. UN, *Human Development Report*, 1999, σελ. 1.
 9. Βλ. π.χ. Κ. Βεργόπουλος, *Παγκοσμιοποίηση: η μεγάλη χίμαιρα* (Αθήνας 1999).
 10. Τ. Φωτόπουλος «Το ΜΑΙ και η σημασία του», *Ουτοπία*, Μάιος-Ιουνίος 1998.

11. A. Magt, *Γκάρντιαν*, 4/12/99.
 12. Μεταξύ 1980 και 1996 η μερίδα στο παγκόσμιο εμπόριο των χωρών του Βορρά (ΗΠΑ, Καναδάς, Ιαπωνία, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Ελβετία και ΕΕ) έμεινε σταθερή στο 65% περίπου.
 13. UN, *Human Development Report*, 1999, σελ. 2.

Φίλιππος Νικολόπουλος *Ο κατακερματισμένος άνθρωπος και η χαμένη αίσθηση του απόλυτου*

Ο 21ος αιώνας έφθασε. Πώς και πόσο είμαστε προετοιμασμένοι για να περάσουμε το κατώφλι του, έτοιμοι για νέες δημιουργίες και για λύσεις εξαιρετικά κρίσιμων προβλημάτων, που θα μας κάνουν στο μέλλον να περηφανευόμαστε; Ή για να μιλήσουμε με πιο υπαρκτούς όρους: Είμαστε βέβαιοι ότι η πορεία μας πριν τον 21ο αιώνα παρέχει εγγυήσεις ευρωστίας και δημιουργικών οραμάτων;

Κανένας σοβαρά σκεπτόμενος άνθρωπος δεν θα μπορούσε εύκολα ν' απαντήσει θετικά. Μάλλον το ερώτημα θα τον γέμιζε σκεπτικισμό και παράλληλα θλίψη, αν έριχνε γύρω του μια ματιά κι αντιλαμβανόταν τους θορυβώδεις θιάσους και τις εικονολαγνικές εκστρατείες, που είναι έτοιμες να ξεπροβοδίσουν τον απερχόμενο αιώνα και χιλιετηρίδα. Τι μεγαλείο κουφότητας! Τι εκθαμβωτικές φιέστες για να γιορτάσουμε το γεγονός της ένοχης λήθης και τον κρυφό φόνο της δημιουργικής μνήμης, εκείνης της μνήμης που κάνει τον τροχό να γυρνά, τις ανήσυχες συνειδήσεις να επαναστατούν και τον υπεύθυνο στοχαστή να στέκεται με σε-

βασμό μπροστά στα μεγάλα ερωτήματα και να βασανίζει τον εσωτερικό του κόσμο για εκείνα που δεν έχει ομολογήσει ή για τα όποια δεν έχει κλάψει.

Αν οι δαίμονες του σκεπτικισμού μάς ζώνουν, δεν είναι αυτό λόγος παραίτησης ή παραλυτικής ηττοπάθειας. Είναι μάλλον λόγος για νέους εσωτερικούς διαλόγους, για εμπλουτισμό του στοχαστικού μας μόχθου, για αποφασιστικό και θαρρετό ατένισμα της πραγματικότητας, για νέες πνευματικές μάχες κι αντιστάσεις! Ας προσπαθήσουμε ώστε η σκεπτικιστική διάθεση να μην οδηγεί στην αφασία της δράσης ή της στάσης μας απέναντι στον κόσμο. Ας προσπαθήσουμε να της δώσουμε έναν παιδαγωγικό χαρακτήρα κι ας μάθουμε να είμαστε σκληροί με τους εαυτούς μας. Ας περάσουμε από τη βάσανο της σκέψης για να σκληρύνουμε ως αναζητητές της αλήθειας. Δεν έχει παρατηρηθεί ότι τις ορθές προϋποθέσεις για την έρευνα και τη συστηματική σπουδή της τελευταίας, τις συγκεντρώνουν οι άνθρωποι με το σκληρό και ανθεκτικό πνεύμα; Δεν έχει διαπιστωθεί ότι η ειλικρινής

αναζήτηση του ορθού, ο αληθινά δημιουργικός δρόμος περιέχει στοιχεία κάποιας αναγκαστικής σκληρότητας, που κάνει τον αναζητούντα να επιμένει, ν' αντέχει τις πιέσεις των μη αποκαλυπτόμενων μυστικών και τελικά να διαρρηγνύει τις αντιστάσεις πραγμάτων και ανθρώπων; Μια τέτοια αναζήτηση μπορεί να έχει κάτι το πλατωνικό —ιδιαίτερα όταν η συζήτηση προχωρά πέρα απ' αυτό που φαίνεται—, αλλά διεκδικεί δίκαια και μια θέση στον κόσμο του πραγματικού. Ας εκτιμούμε λοιπόν τέτοιες προσπάθειες κι ας τις παρέχουμε ως απάντηση στους φωνασκούντες εορτάζοντες, κάτω από όρους θεάματος, την άφιξη της νέας χιλιετίας. Οι αβασθείς καταναλωτές εικόνων και αποπροσανατολιστικών υλικών αγαθών ίσως διδαχθούν απ' αυτή την επίμονη αναφορά σε ζητήματα συστηματικής και ποιοτικής πνευματικής οδοιπορίας.

Ο λόγος, λοιπόν, περί πνευματικής και ψυχικής ετοιμότητας μπροστά στον 21ο αιώνα. Κι ο λόγος αυτός είναι λόγος αμφιβολίας, λόγος που επισημαίνει αδυναμίες, εγκλωβισμούς και ανατριχιαστικές σχετικοποιήσεις των πάντων.

Το αναμφισβήτητο και κυρίαρχο είναι η καλπάζουσα τεχνολογία σε κάθε κατεύθυνση και σε κάθε επίπεδο. Παράλληλα και κάποιο είδος επικίνδυνης ασυμμετρίας! Ο τεχνολογικός παράδεισος επεκτείνεται, ενώ εκατομμύρια άνθρωποι είναι ριγμένοι στην πείνα και στην εξαθλίωση. Πώς θα ρυθμισθεί δίκαια και λογικά ένας τέτοιος παραπαίων κόσμος; Τα όρια του τεχνητού και φυσικού στοιχείου συνεχώς μετατίθενται. Ο τεχνολογικός άνθρωπος κερδίζει διαρκώς έδαφος έναντι του οικονομικού, του πολιτικού, και πολύ περισσότερο έναντι του δημιουργικού ανθρώπου. Προς τα πού βαδίζει; Δεν γνωρίζει. Πρόκειται για διακύβευμα με όρους που διαρκώς επανακαθορί-

ζονται. Η αυτονόμηση του οικονομικού και τεχνολογικού στοιχείου απέναντι σ' αυτές τις ανάγκες, που συνήθως ονομάζονται ριζικές, παίρνει ανεξέλεγκτες διαστάσεις.

Ο άνθρωπος σύρεται και συνάμα ασφυκτιά κι αγωνιά. Δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι τα αιτήματα του εσώτερου κόσμου του έχουν ελπίδες να ικανοποιηθούν μέσα σ' ένα τέτοιο πλαίσιο. Ο εσώτερος κόσμος απαιτεί ενότητα, συνοχή, πληρότητα. Κι αυτά φαίνονται να είναι κατακερματισμένα. Ο ίδιος αυτός ο κόσμος βρίσκεται εκθειμένος σ' ένα είδος απρόσμενων και εξοπτικών επιθέσεων ενός εξωτερικού περιβάλλοντος ιδιαίτερα πιεστικού και θορυβώδους. Η δημιουργική ηρεμία, τόσο αναγκαία ορισμένες φορές μέσα σ' έναν κόσμο πλημμυρισμένο από μάταια άγγη και ρηχούς ανταγωνισμούς, σαν να έχει πληγωθεί θανάσιμα.

Ο άνθρωπος ατλώνει τ' άκρα του πάνω σ' ένα πεδίο ρειστού, όπου ατέλειωτα κάτι ψάχνει, κάτι επιμένει να ψάχνει και δεν καταφέρνει παρά να είναι χωρίς ελπίδα μπλεγμένος και χαμένος μέσα σ' ένα λαβύρινθο πολλαπλασιαζόμενων υλικών αντικειμένων, απολαύσεων αλλά και νέων υποσχέσεων. Μάλλον βρίσκεται πάνω σε μια κινούμενη άμμο και οι κινήσεις του είναι εγκλωβισμένες μέσα σ' ένα δίχτυ αποπροσανατολιστικών προσδοκιών και τεχνολογικά αναβαθμισμένων ψευδαισθήσεων. Μα στο βάθος τι προσδοκά; Δεν το έχει συνειδητοποιήσει καλά, αλλά δεν προσδοκά... Βρίσκεται μάλλον φυλακισμένος και τελικά νοσταλγεί. Νοσταλγεί αόριστα τη συντριμμένη του ενότητα και τη συμπαγή ψυχοπνευματική του ανάταση, που δεν είχε να περιμένει και πολλά —εξάλλου ούτε που ενδιαφερόταν— από τεχνικές και τεχνολογικές εφευρέσεις, αλλά πραγματωνόταν απλά και υποβλητικά, όπως την αιγή ο

πορτοκαλής δίσκος του ήλιου υψώνεται αργά στον ουράνιο θόλο ή όπως ένα μεγάλο ποτάμι κυλάει, σχεδόν αθόρυβα, ανάμεσα από καταπράσινες ή βραχύδεις όχθες.

Η ενότητα με τη φυσική ροή των πραγμάτων, με την ομορφιά μιας αυθεντικής ταύτισης, μ' αυτό που δεν ξέρει από ηθικές και εννοιολογικές κατηγορίες και διακρίσεις, που υπάρχει απλώς για να υπάρχει. Η ενότητα με το εσώτερο, με τον κρυφό σημαντικό εαυτό, με το ανείπωτο που εκφράζεται αιώνια και σιωπηλά. Η ενότητα κι η νοσταλγία της... Η ενότητα, ο σφραγιασμός της, οι πλαστοπροσωπίες και οι «πλαστικές» προτάσεις που κολλάνε παντού και καλύπτουν τα πάντα.

Το απόλυτο σκίρτημα της ψυχής μένει ανικανοποίητο. Δεν μπορεί να εκφρασθεί. Ο πλούτος και το βάθος του συμπιέζονται. Παραμένει εκγλωβισμένο κι αγωνιά για τη συμπίρευσή του με τον κόσμο... Από την άλλη, η ξέφρενη λατρεία της παραγωγής, η θρησκεία της καλπάζουσας τεχνικής προόδου, που όλα τα υπόσχεται (και μάλιστα σε καλή τιμή πώλησης. Ο Ρεμπό έχει διαφημίσει το «Ξεπούλημα» ήδη από τον περασμένο αιώνα. Διαβάστε τις «Illuminations» του για να διαφωτισθείτε επαρκώς για τα καλά του Διαφωτισμού), η αυστηρή προσήλωση στη μέθοδο (και μάλιστα μέθοδο κατά περίπτωση, ώστε ν' αυξάνεται η αποτελεσματικότητα μαζί και ο θυμός του ποιητή της «Une Saison en Enfer»: «Ω, η επιστήμη! Τα ξανάπιασαν όλα από την αρχή. Για το σώμα και για την ψυχή, έχουν την ιατρική και την φιλοσοφία... Γεωγραφία, κοσμογραφία, μηχανική, χημεία!... Η επιστήμη, η νέα ευγένεια! Η πρόοδος. Ο κόσμος προχωρεί! Γιατί τάχα δε θα οπισθοχωρούσε; Ο οραματισμός των αριθμών. Πηγαίνουμε προς το Πνεύμα... Καταλαβαίνω μα μη ξέροντας πώς να εξηγηθώ δίχως βλάσφημα λόγια θα

προτιμούσα να σωπάσω»), μπορούν να προσληφθούν κατά κάποιο τρόπο, ως τάσεις φετιχοποίησης «του επί μέρους», του διακριτού «αποχωρισμένου» αντικειμένου, αυτού που είναι το μεράκι του ειδικού, του «ειδικά» σκεπτόμενου σοφού των ημερών μας... Θα μπορούσαν ακόμη να ερμηνευτούν και ως τάσεις υποκατάστασης της χαμένης αίσθησης του απόλυτου, της δίψας για μια βίωση των δικών του στιγμών κι εξάρσεων (χαμένη «Ατλαντίδα», που βέβαια δεν ξέρουμε ή δε θυμόμαστε ακριβώς, πώς και τότε την είχαμε συναντήσει...). Ψεύτικες εκφράσεις του απόλυτου... Κάτι έχει χαθεί ως ολότητα πληρότητας και ψάχνουμε, αποπειρώμεθα να το αντικαταστήσουμε με χειρολαστά αντικείμενα ενός πεπερασμένου εμπειρικού κόσμου, που μπορεί ταχυδακτυλουργικά να ξεγελάσει, αλλά και να ευφράνει τις αισθήσεις...

Ωστόσο το απόλυτο πρέπει ν' αναζητείται μέσα σ' αυτή την ίδια την εσωτερική (πνευματική και ψυχική) αναζήτηση και περιπέτεια και όχι στις επί μέρους εστιάζσεις ή μορφοποιήσεις της. Ακόμη βαθύτερα, αν το απόλυτο μιλά πιο πειστικά με τη γλώσσα της ψυχής και της καρδιάς, θα πρέπει να το βρούμε μέσα σ' εκείνο τον ίδιο τον ορμητικό εσωτερικό ποταμό του εαυτού μας, που κυλάει ακόμη και πιο πέρα απ' τα όρια της πολιτείας του πνεύματος, κι όχι στα επί μέρους αντικείμενα, που αυτός τυχαίνει να βρέχει με το πέρασμά του. Ακόμη κι αν τ' αντικείμενα φωτίζονται απ' τις αχτίδες της δημιουργικής κι εφευρετικής διάνοιας, δεν παύουν ν' αποτελούν πάντα «το μερικό», την επί μέρους κατάληξη μιας ολιστικής διαδικασίας, που η πηγή της είναι βαθιά κρυμμένη μέσα στα έργα του εσωτερικού εαυτού.

Ο άνθρωπος σκορπισμένος στα μύρια τόσα αντικείμενα του κόσμου, όσο κι αν

αυτά είναι πολύπλοκα, εκθαμβωτικά και σφραγισμένα από τη δική του εφευρετικότητα, ουσιαστικά είναι παγιδευμένος και διαζευγμένος από την ελπίδα του διαλόγου με τα λυτρωτικά σκιρτήματα του απόλυτου. Κι αυτή ακριβώς η κατάσταση πρέπει να τον κάνει να εγερθεί, να εξεγερθεί! Όντας κατακερματισμένος, πρέπει να βρει τον τρόπο να ξεπεράσει τα συντρίμια της τεχνολογίας του και τις υλικού περιεχομένου προσκολλήσεις του και να επανασυναρμο-

λογήσει μια νέα δημιουργική ενότητα. Μια ενότητα στηριγμένη σε μια σύγχρονη πνευματικότητα κι εσωτερικότητα, που δεν αρνούνται αλλά και δεν προσκολλώνται τυφλά στον ορθό λόγο, που διασχίζουν τα τοπία του παρελθόντος όχι για να καθλωθούν στα χαρακώματα των πικρών αναμνήσεων, αλλά για να βρουν στέρεα σημεία-γέφυρες με ό,τι καλύτερο μπορεί να κυοφορείται μέσα στις δίκαιες εξεγέρσεις του παρόντος και του μέλλοντος.

Βασίλης Αλεξίου *Τάξις και Ασφάλεια βασιλεύει πάνω από τις σχολικές τάξεις!*

*Έχουνε νομικά βιβλία και διατάγματα
Έχουνε φυλακές και οχυρώσεις
(Τις άλλες σχετικές προετοιμασίες τους δε μετράμε!)
Έχουνε δεσμοφυλάκες και δικαστές
Που παίρνουνε πολλά λεφτά κι έτοιμοι για όλα είναι.
(...)
Μα τόσο πανίσχυροι είναι λοιπόν οι εχθροί τους;*

*Έχουνε νόμους, αστυνόμους
και εισαγγελείς και παιδονόμους,
έχουν 473 άρθρα (χώρια οι υποπαράγραφοι) του Ποινικού Κώδικα
για να τιμωρούν ό,τι έρχεται σε αντίθεση με τις βουλές τους.
Μα ποιοι είναι τέλος πάντων αυτοί οι φοβεροί εχθροί τους
που γι' αυτούς χρειάστηκε να επιστρατεύσουν επιπλέον
μια Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου;
(Από ένα ποίημα του Μπέρτολτ Μπρεχτ, με τη δεύτερη στροφή παρεμβλήθη)*

Κι όμως αυτοί οι φοβεροί εχθροί, για τους οποίους δεν φτάνανε τα 473 άρθρα του Π.Κ. και χρειάστηκε να επιστρατεύσουν την Πράξη Νομοθετικού Περιεχομέ-

νου για να αντιμετωπίσουν μιαν «έκτακτον περίπτωση εξαιρετικής επείγουσας και απροβλέπτου ανάγκης», δεν είναι παρά παιδιά 12-18 χρονών. (Αν και η Πράξη